

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Ännu några runfynd från senare år

Jansson, Sven B. F.

Fornvännen 54, 241-267

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1959_241

Ingår i: samla.raa.se

ÄNNU NÅGRA RUNFYND FRÅN SENARE ÅR

Av *Sven B. F. Jansson*

Östra Eneby kyrka, Norrköping

I samband med Östra Eneby kyrkas restaurering påträffades dels en runsten, dels en sten med reliefhuggen drakornamentik.

Runstenen står nu rest i koret, mot dess södra vägg, helt nära den plats, där den upptäcktes. Ur runologisk synpunkt har den nyfunna stenen icke mycket av intresse att erbjuda; endast 16 läsliga runor ha bevarats. Däremot torde fyndet ur andra synpunkter kunna betecknas som intressant.

Blågrå glimmerskiffer. Höjd 150 cm, största bredd 99 cm, största tjocklek 20 cm. Ursprungligen har stenen varit betydligt högre och bredare. Fig. 1.

Inskrift:

... - - - - × ⁵stain × ¹⁰þansi × ¹⁵ifti- × ²⁰ra- ...

»... (resa) denna sten efter R...»

Till läsningen: Den första läsliga runan är 5 s. Före denna runa kunna i runbandet iakttagas rester av fyra huvudstavar (1—4) och ett skiljetecken (×). Före runan 1 finnas inga säkra spår av runor. Däremot kan den inre ramlinjen följas ytterligare ett stycke nedåt ristningsytan. Av runorna 1—3 återstå endast korta stycken (3—4 cm) av huvudstavarnas nedre delar. Mellan 1 och 2 har troligen en runa gått spårlöst förlorad. Av runan 4 finnes endast ett obetydligt stycke av huvudstavens övre del. Skiljetecknet efter runan 4 är säkert. I 6 t är huvudstavens nedre hälft utplånad och i 9 n har huvudstavens topp gått förlorad genom nötning. Skiljetecknet efter 9 n är tydligt. 11 a har förlorat ett stycke av huvudstavens övre del. Skiljetecknet efter 14 i är tydligt. 15 i står på ett ojämnt ställe. I 16 f är huvudstaven skadad ovanför den övre bistavens utgångspunkt. Den undre bistaven utgår nära huvudstavens nedre ända. 17 t är väl bevarat. Efter 17 t finnes en naturlig fördjupning i ristningsytan. 18 i är tydligt. Av runan 19 återstår endast en skadad huvudstav. Runan har troligen varit R. Mellan runorna 18 i och 19 har med mycket smala och grunda linjer ett kors ristats. Det lilla

korset framträder fullkomligt klart. Ristningstekniken är en helt annan än i ristningens andra delar. Korset har troligen ristats med en kniv. Skiljetecknet efter runan 19 är högt placerat. 20 r har förlorat toppen. Av 21 a återstår nedre hälften; till vänster om huvudstaven finnes ett stycke av bistaven. Av runan 22 återstår endast ett 3 cm långt stycke av huvudstaven invid inre ramlinjen. Därefter är stenens kant bortslagen, varigenom all ristning har gått förlorad.

Att inskriften har fördärvats i så hög grad finner sin förklaring i de egendomliga fyndomständigheterna. Av dessa framgår nämligen, att stenens kanter, där delar av inskriften ha haft sin plats, avsiktligt ha huggits bort.

Runstenen kom i dagen, när man vid restaureringen avlägsnade kyrkans altare. Stenen har tydligen under någon tid tjänstgjort som golvsten framför ett tidigare altare, som har haft sin plats intill östra korväggen. En granskning av runstenen, som hade brustit i fyra delar, visade emellertid, att den icke från början kan ha lagts in i kyrkan för att göra den blygsamma tjänsten som golvsten. Trots att stora stycken av stenens nedre högra del ha förlorats, kan man nämligen konstatera, att dess kanter ha tillhuggits på såväl framsidan som baksidan, samt att den ursprungligen mot toppen avsmalnande stenen genom denna tillhuggning har givits en rektangulär form. Genom denna omformning av stenen ha inskriftens början och slut gått förlorade.

Av »listhuggningen» på stenens baksida framgår det, att stenen har omsorgsfullt tillformats för att användas som en skiva på en plats, där det var av vikt, att stenen låg jämnt och säkert, på en plats alltså, där underlaget icke kunde formos efter ojämnheter på stenens baksida. Vilken uppgift kan då stenen ha fyllt i kyrkan? För besvarandet av denna fråga torde bl. a. två egendomliga fördjupningar i ristningsytan vara av värde.

Det förhåller sig nämligen så, att två kraftiga, fyrkantiga urtagningar ha gjorts i den o m f o r m a d e stenens mitt. Dessa ha till största delen huggits inom runstenens stora kors, vilket konturlinjer ha skadats av urtagningarna; se fig. 1. Såvitt jag förstår ha dessa fyrkantiga fördjupningar i skivans mittparti gjort tjänst som r e l i k g ö m m o r. Är detta riktigt, bör runstenen ha omformats för att tjänstgöra som a l t a r s k i v a. Med ett sådant antagande få också fyndplatsens läge, omhuggningens

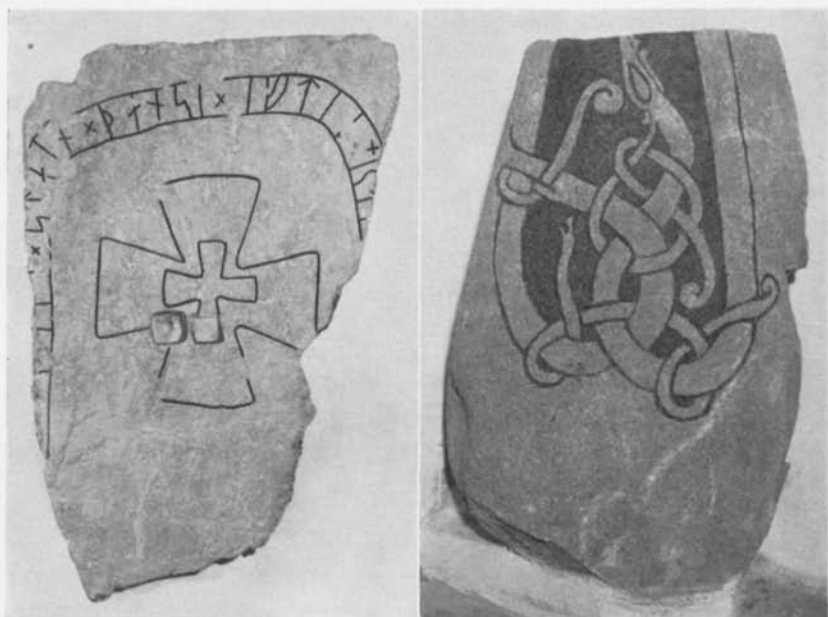

Fig. 1—2. Runstenar i Ö. Eneby kyrka, Östergötland. Foto I. Anderson.
— Rune-stones in Ö. Eneby Church.

karaktär samt det lilla korset i skivans kant (se ovan Till läsningen) sina naturliga förklaringar. Slutligen kunde man kanske anföra, att stenens mörka, blanka yta — stenarten är glimmerskiffer — har gjort den lämpad som skiva på högaltaret. Också runstenens stora dubbelkors kan tänkas ha bidragit till valet.

Den nyfunna runstenen torde kunna dateras till 1000-talets mitt, och den har rests efter en kristen. Troligen har den redan på 1100-talet tagits från sin ursprungliga plats och förts till kyrkan för att där få göra tjänst som altarskiva.

Den ovan s. 241 nämnda ornerade stenen låg som fyllnadssten i grundmuren, nära kyrkans sydöstra hörn. Stenen har nu (1957) placerats i vapenhuset, i vinkeln mellan norra och västra väggen.

Stenen har förlorat sin övre del; denna söktes förgäves på den plats, där stenen påträffades.

Grå granit. Höjd 90 cm. Stenen har naturligt rundad form. Brottytan i toppen mäter $43 \times 36,5$ cm.

Ristningen består enbart av runstensornamentik i låg relief. Se fig. 2.

Vid restaureringen av Östra Eneby kyrka upptäcktes också en sten av visst byggnadshistoriskt intresse. Stenen, som är ristad på två sidor, mäter $34 \times 29 \times 17$ cm. Stenarten är urkalksten. Av allt att döma har stenen suttit i en hörnkedja, och fyndet är alltså av liknande slag som de i Hammarby kyrka påträffade ornerade byggnadsstenarna; se om dessa Fornvännen 1958, s. 247.

Stenen påträffades i kyrkans södra mur, mellan Svärtingegravkoret (nuv. dopkapellet) och gamla vapenhuset. På denna plats äro fortfarande två ornerade stenar av samma typ inmurade. Den nyfunna byggnadsstenen förvaras nu i en nisch i södra korväggen.

Söderköping, S:t Ragnhilds gille

I S:t Ragnhilds gilles samlingar finnas numera sju runstensfragment, vilka samtliga ha kommit i dagen sedan Östergötlands runinskrifter publicerades år 1918. Alla fragmenten ha nu (mars 1959) placerats tillsammans på en bänk i »Lusthuset».

1.

Fragmentet kom i dagen i november år 1954 vid grävningar för en vattenledning på det gamla franciskanerklostrets område. Stenen låg som mursten i en medeltida mur. Ristningsytan var delvis täckt av gammalt, mycket hårt bruk.

Grå granit med svarta inslag. Mått: $33 \times 24 \times 11$ cm. Ytan är knottrig. Ristningen är jämförelsevis tydlig. Fig. 3.

Inskrift:

... ftir·su- ...

»... efter ...»

Till läsningen: Av 1 f finnas endast bistavarna i behåll. Huvudstaven har förlorats, då stenen slogs sönder. Av runan 7 återstår endast ett kort stycke av huvudstavens nedre del. Ingen bistav har funnits till vänster om huvudstaven; runan kan därför icke ha varit a, däremot möjligen n (med ensidig bistav).

2.

Fragmentet påträffades vid samma tillfälle och under samma omständigheter som n:r 1. Också detta fragment har gjort tjänst som mursten. Dess ristningsyta var täckt av samma hårda bruk som n:r 1. De båda fragmenten utgöra emellertid icke delar av samma runsten.

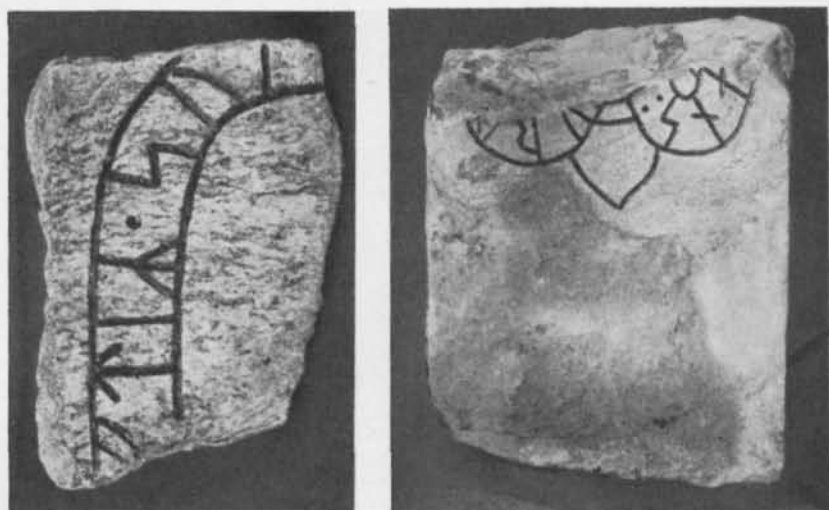

Fig. 3—4. Runstensfragment nr 1 och 2 i S:t Ragnhilds gille, Söderköping. Foto R. Fredriksson 1959. — Rune-stone fragments Nos. 1 and 2 in St. Ragnhild's Guild, Söderköping.

Mörkgrå granit med rödaktigt ytskikt. Mått $64 \times 49 \times 18$ cm. Ristningen är tydlig. Fig. 4.

Inskrift:

... kru ... ans :-

Till läsningen: Före 1 **k** finnas inga säkra ristningsspår. Runan har förlorat huvudstaven nedanför bistavens utgångspunkt. Även 2 **r** och 3 **u** ha förlorat sina nedre delar. Före 4 **a**, som står i den andra slingan, finnas inga spår av någon runa. Av runan 7 återstår endast huvudstavens övre del.

Runföljden 1—3 *kru* kan utgöra en del av ett personnamn, t. ex. [*Si*]gru[*n*] och 4—6 kan vara pronomenet *hans*.

3—4.

Även de två fragment, som här ha upptagits som nummer 3 och 4, ha påträffats på franciskanerklostrets område. De lågo i en

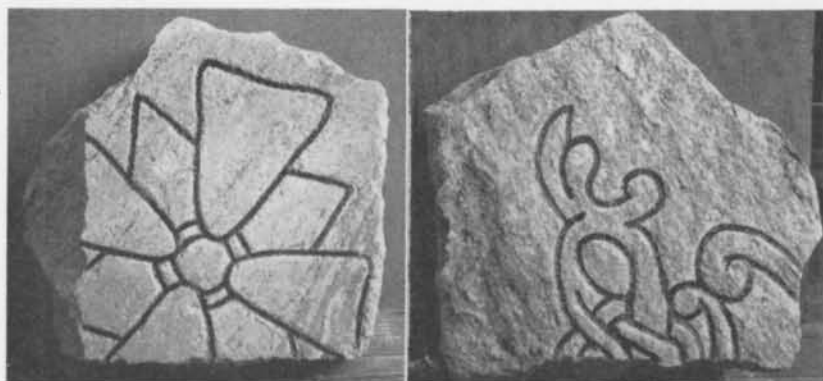

Fig. 5 a och b. Runstensfragment nr 4, »fram- och baksida», i S:t Ragnhilds gille, Söderköping. Foto I. Anderson. — Rune-stone fragments No. 4, »front and back», in St. Ragnhild's Guild, Söderköping.

mur, som med skäl anses utgöra grundmuren till klosterkyrkan.¹ Stenarna kommo i dagen redan år 1926. De utgöra icke delar av samma sten.

3) Blågrå granit med rödbrun yta. Mått: 43 × 40 × 17 cm. Ristningen är i stort sett tydlig. Fig. 6.

Inskrift:

... r : lit : ... yfir : - ...

»... lät ... över ...»

Till läsningen: Före 1 r finnas inga spår av ristning. Bistavens nedersta led skönjes endast svagt i kanten av en flagring. Av skiljetecknet efter 1 r återstår endast den övre punkten; den nedre har gått förlorad i samma flagring som har skadat bistaven i 1 r. Att skiljetecknet har bestått av två punkter framgår av den bevarade punktens placering och av att det enda helt bevarade skiljetecknet, det som finnes efter 8 r, har detta utseende. 3 i är ej stunget. 4 t har förlorat högra bistaven. Av skiljetecknet efter 4 t återstår endast den nedre punkten; jfr skiljetecknet efter 1 r. Av 5 y återstår

¹ Se Erik Lundberg, Topografiska stadsundersökningar I (Vitterhetsakademien handlingar 39:1, 1928), s. 40. Lundberg skriver: »Strax öster om Drothems kyrka ha vid grävningar anträffats grundmurarna av en byggnad, som säkerligen utgjort Söderköpings franciscanerklosters kyrka ... De bevarade murresterna utgöras delvis av ganska välformade gråstenskvadrer. Vid genombrytande av en sådan mur ha smärre fragment av en runsten anträffats (gråsten, några få runor på ett stycke, ornering på ett annat).»

Fig. 6 och 7 a. Runstensfragment nr 3 och 5 i S:t Ragnhilds gille, Söderköping. Foto I. Anderson. — Rune-stone fragments Nos. 3 and 5 in St. Ragnhild's Guild, Söderköping.

den svagt böjda bistaven samt alldeles i fragmentets kant en rund punkt, som säkert är huggen. Av runan 9 finnes endast ett stycke av mittpartiet. Det bevarade stycket gör det sannolikt, att runan har varit s eller möjligen k.

Inkriftens första runa (1 r) utgör uppenbarligen slutet av ett personnamn, den sista troligen början av ett dylikt.

4) Om fyndomständigheterna se ovan.

Ljusgrå granit. Mått: 38 × 35 × 14 cm. Fragmentet, som bär ristning på två sidor, har av allt att döma tillhört en gavelsten i en gravkista från 1000-talet. Ristningen är tydlig, med breda, rundade linjer.

På fragmentets ena sida finnes ett vackert kors, på den andra ett bandflättningsornament. Fig. 5 a och b.

5—6.

Två fragment av en runristad sten, sannolikt en gravhäll, lågo som tröskelstenar vid en vedbod, hörande till fastigheten Hospitalsgatan 9. De framtogos år 1937. De båda styckena sakna passning men utgöra med all sannolikhet delar av samma sten. Fig. 7 a och 7 b.

Gråblå granit med ljusa inslag. Det större fragmentet mäter 70 × 36 × 13 cm, det mindre 52 × 37 × 12 cm.

Ristningen på det större stycket består av ett runband, löpande längs stenens kant, samt delar av ett kors. På det mindre frag-

Fig. 7 b. Runstensfragment nr 6 i St Ragnhilds gille, Söderköping. Foto I. Anderson. — Rune-stone fragment No. 6, in St. Ragnhild's Guild, Söderköping.

mentet finnes ett kort stycke av ett runband samt ett par ornamentsdetaljer. Ristningen är jämförelsevis tydlig.

Inskrift:

... fi ... k⁶þu : y¹⁰fir : mu ...

» ... (de) lade över ... »

Till läsningen: Runföljden 1—2 står på det mindre fragmentet, 3—11 på det större. Före 1 f finnas inga säkra spår av runor; möjligen finnes ett kort stycke av en huvudstavs nedre del. 2 i är ej stungen. Efter 2 i finnas på det mindre fragmentet inga spår av runor. Av 3 k återstår endast bistaven, vilken finnes så nära fragmentets kant att man icke kan avgöra, om runan har varit stungen eller ej. I 4 þ sitter bistaven lågt. Skiljetecknet efter 5 u och efter 9 r består av två punkter. 6 y är tydligt. I 7 f ligga bistavarnas utgångspunkter i huvudstaven påfallande nära varandra. I 11 u finnes mellan huvudstaven och bistaven en grund och ojämn fördjupning; den är säkerligen naturlig.

Huggningsteknik, runformer osv. överensstämma med fragmentet n:r 3. Det är åtminstone möjligt, att 5—6 och 3 ha ristats av samme man.

7.

Rödaktig granit. Mått: 57 × 32 × 18 cm. Ristningsytan är jämn;

Fig. 8. Runstensfragment nr 7 i S:t Ragnhilds gille, Söderköping. Foto I. Anderson. — Rune-stone fragment No. 7, in St. Ragnhild's Guild, Söderköping.

hårt sliten. Ristningen är flerstädes grund. Det bevarade stycket utgör tydligen övre delen av en runsten, ej en gravhäll. Fig. 8.

Inskrift:

þor . . . r · þau litu · reisa · s . . . tein · sun · s . . .

»Tor . . . (och) . . . de läto resa s (tenen efter) . . . -sten, sin son.»

Till läsningen: Inskriften har sannolikt börjat inne på stenen med runföljden 1—3 **þor**. Efter 3 **r** är fragmentet avslaget. Av 4 **r**, som står till vänster i fragmentets nedre kant, återstår endast bistaven. Ytan är här synnerligen ojämn, men denna ojämnhet är tydligen äldre än ristningen. Skiljetecknet efter 4 **r**, som står i denna fördjupning i ytan, är grunt men säkert. I 5 **þ** är huvudstaven lätt skadad på mitten. Runorna 8 **l** och 9 **i** ha varit mycket stora; huvudstavarna äro nästan dubbelt så långa som inskriftens följande runor. Efter 7 **u** saknas skiljetecken; här finnas visserligen några oregelbundna fördjupningar, men ingen av dem har varit huggen. Av runan 8 (**l**) återstår huvudstaven; bistaven har gått förlorad i en kraftig kantskada. I samma skada har 9 **i** förlorat toppen. Runan är ej stungen. Skiljetecknet efter 11 **u** är något osäkert. 13 **e** är tydligt stunget med ett mycket kort, snedställt streck. Att runan bör läsas **e** framgår av en jämförelse med **a**-runorna (6, 16), i vilka bistavarna äro långa. Skiljetecknet efter 16 **a** är tydligt. Efter 17 **s** är stenen avslagen; i kanten finnas inga spår av ristning. Runföljden 18—25 står inne på stenen. Av runan 18 (**t**) återstår endast den högra bistaven; de övriga delarna ha gått förlorade, när stenen slogs sönder. 19 **e** är tydligt stunget med en flack, rund punkt. Runans utseende avviker sålunda från

13 e. Skiljetecknet efter 24 n är grunt men säkert. Utanför slingan, i fragmentets nedre kant, står 25 s. Runan, som har skadats något på mitten, är delvis grund.

Runstenen har tydligen rests av föräldrarna efter deras son. Av föräldrarnas namn återstå endast 1—3 **por**, som utgör början av faderns namn samt 4 **r**, som utgör slutruna i moderns. Av sonens namn återstå runorna **tein**. Han kan alltså ha burit namnet *Stæinn* eller, vilket är troligare, ha haft ett namn, som har slutat på *-stæinn*.

Sollentuna kyrka, Uppland

Under planeringsarbeten för en parkeringsplats vid Sollentuna kyrka hösten 1958 fann man två små stycken av en hittills okänd runsten. Fragmenten lågo omedelbart N om kyrkogårdens norra mur. På samma plats påträffades i juli 1959 ytterligare ett stycke.

Rödgrå sandsten. Fragmenten mäta $24 \times 22 \times 3$ cm, $16 \times 11 \times 1$ cm och $13 \times 10 \times 1$ cm. Fragmenten utgöra utan tvivel delar av samma runsten. Fig. 9.

Inskrift:

... **stai**-...-**ebt**...**ant**...**u**...

»... (denne?) sten efter ... själ ...»

Till läsningen: Runföljden 1—5 står på det största fragmentet, 6—9 och 10—13 på de mindre. 3 **a** har ensidig bistav. Av runan 5 återstår endast huvudstaven. Av runan 6 återstår ett stycke av en bistav på högra sidan av huvudstaven. Runan kan ha varit ett **a** med dubbelsidig bistav. Huvudstaven kan spåras i fragmentets kant. 7 **e** är tydligt stunget. 9 **t**, som står i fragmentets kant, har förlorat högra bistaven samt huvudstavens nedre del. Av 10 **a** återstår endast bistavens högra del. 11 **n** har ensidig bistav. Av 12 **t** återstår endast vänstra bistaven. 13 **u** står i en annan slinga; endast övre hälften av runan har bevarats.

Fresta kyrka, Uppland

Ett överraskande fynd gjordes den 22 december 1957 i Fresta kyrkas bogårdsmur av verktygsarbetaren Alfred Björklund, Upplands Väsby. Björklund, som hade hört, att en runsten en gång »för länge sedan» skulle ha lagts in i bogårdsmuren, började

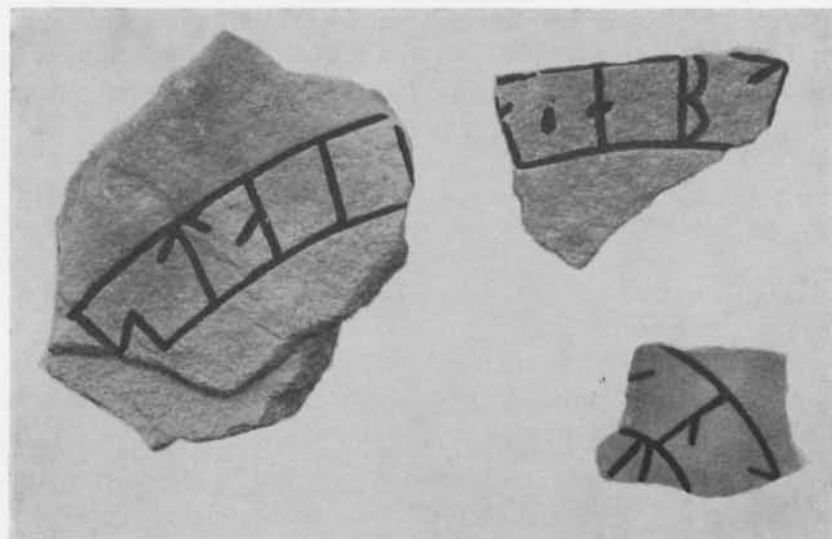

Fig. 9. Nyfunna runstensfragment från Sollentuna kyrka. Foto N. Lagergren.
— Recently found rune-stone fragments at Sollentuna Church.

plocka bort ett antal stenar ur norra bogårdsmuren. Han upptäckte då på en sten nedtill i muren ett kort stycke av en runslinga. Vid mitt besök samma dag frilades ytterligare ett stycke av stenen. Det visade sig då, att Björklund hade återfunnit den sedan länge försvunna Jarlabanke-sten (U 261), som hittills endast har varit känd genom anteckningar från 1600-talet och genom en avbildning i Peringskiölds Monumenta 3 (Bautil 84).

Enligt Aschaneus var runstenen inmurad i Fresta kyrkas västgavel, »vti Wapnehushörnet nederst på Grundwaahlen». Det gamla vapenhuset låg vid södra långhusmurens västra del.

Tornet uppfördes år 1776, och man har hittills antagit, att runstenen då doldes och blev oåtkomlig, eller att den fördärvades, då den nya ingången i väster togs upp 1776—77. Lyckligtvis blev detta alltså icke fallet. I samband med byggnadsarbetena har stenen tydligen tagits ut ur muren och i stället lagts som grundsten under kyrkogårdsmuren. Den ovan nämnda traditionen, som föranledde Björklund att börja undersöka kyrkogårdsmuren, visade sig alltså vara en pålitlig gammal tradition i bygden.

Stenen låg i markytan under norra bogårdsmuren, 14 m Ö om murens nordvästra hörn. Bogårdsmuren revs på detta ställe, och runstenen lyftes upp med stubbrytare; därefter byggdes muren åter upp. Stenen restes intill fyndplatsen, 20 m N om torningången, 15 m Ö och 1,5 m S om murens nordvästra hörn.

Tyvärn visade det sig, att den vackra runstenen var skadad. Den har, av allt att döma i samband med uttagningen ur kyrkans mur år 1776, slagits av upptill och nedtill. Därigenom har ristningen delvis skadats, och stenens ursprungligen kraftiga rotända har gått förlorad. Fig. 10.

Grå granit. Höjd 145 cm, bredd 107 cm, tjocklek 35 cm. Största runan är 11 cm, minsta runan 3,5 cm. Ristningen är djup och tydlig.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter J. Hadorphs och P. Helgonius' träsnitt i Peringskiölds Monumenta):

iarlaba . . . lit × raisa × s[taina × þasa × a]t sik × kuikuan × auk ×
 5 10 15 20 25 30 35 40
 bru × þisa × karþi × fur ont [×] s[in]a × auk × ain ati alan tabu
 45 50 55 60 65 70 75

»Jarlabanke lät resa dessa stenar efter sig, medan han levde, och han gjorde denna bro för sin själ, och ensam ägde han hela Täby.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan skiljetecken. Av 7 a är endast huvudstavens nedre del samt ett stycke av bistaven till vänster om huvudstaven i behåll. Övriga delar av runan ha gått förlorade i en djup skada. Genom samma bortfall av ristningsytan ha två runor, k och i, gått förlorade. Skadan är gammal; redan på 1600-talet voro dessa två runor fördärvade. 12 a och 13 i stå tätt ihop, säkerligen beroende på den »hylla», som finnes i ristningsytan efter 11 r. 17 t och 18 a ha förlorat övre delarna. Runföljden 38 a—71 i står i den högra slingan och 72 a—79 u i ett särskilt band innanför slingan. Före 38 a finnes ej skiljetecken, ej heller efter 55 r. 56 o har formen þ . Efter 58 t har ett skiljetecken tydligen gått förlorat i en urgröpning. 59 s har förlorat nedre leden, då toppen slogs bort. Genom samma åverkan ha 60 i, 61 n och 62 a skadats svårt; av de två förstnämnda återstå endast huvudstavarnas toppar, och av 62 a övre hälften av huvudstaven och bistaven till höger om huvudstaven. Skiljetecken saknas mellan inskriftens sista fyra ord.

Den nu återfunna Jarlabanke-stenen har av allt att döma ursprungligen stått rest vid södra ändan av Jarlabankes bro i Täby

Fig. 10. Den återfunna Jarlabankestenen. Foto N. Lagergren 1958. — The re-discovered Jarlabanke Stone.

socken. Om diskussionen av denna fråga se *Upplands runinskrifter* 1, s. 190 och s. 432, *Fornvännen* 1946, s. 276 f., 1947, s. 50 f. och där cit. litt.

Helt nära den plats i Fresta kyrkogårdsmur, där Jarlabankestenen låg, upptäckte Riksantikvariens energiska och vaksamma ombud, metallarbetaren Hugo Sabel, redan år 1944 (25/12) ett stycke av en runsten. Detta fragment låg 12 m Ö om murens nordvästra hörn, alltså endast två meter från Jarlabankestenen. Fragmentet har tydligen tagits ut ur kyrkmuren och lagts i bogårdsmuren vid samma tillfälle som Jarlabankestenen. Fragmentet har nu placerats strax S om torningången. Fig. 11.

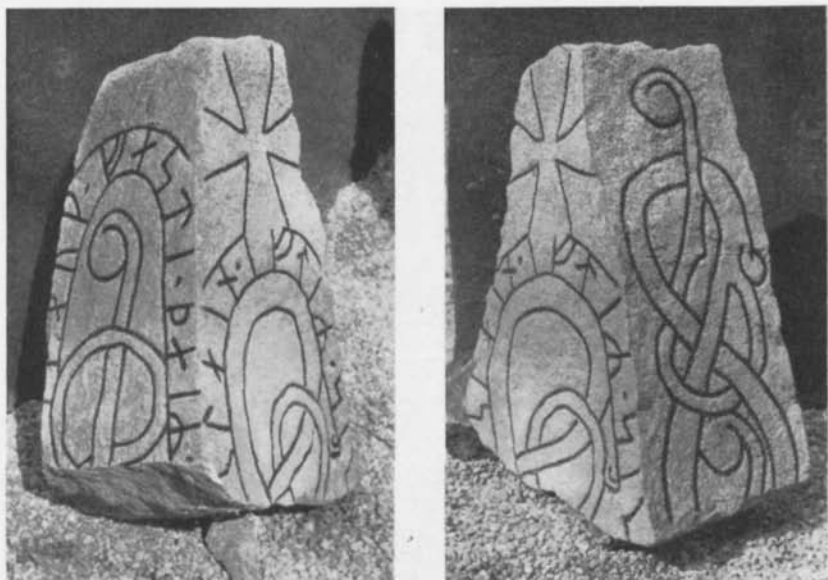

Fig. 11. I Fresta kyrkogårdsmur påträffat fragment av en på tre sidor ristad runsten. Foto M. Bratt 1959. — Fragment of a rune-stone carved on three sides, found in the cemetery wall in Fresta.

Grå granit. Höjd 70 cm, bredd 43 cm. Fragmentet, som utgör toppen av en runsten, visade sig bära ristning på tre sidor.

Inskrift:

... · stain · iftir · su ...

5 10

... · auk · fasti · þair · ...

15 20 25

»... (resa) stenen efter ... och Faste, de ...»

Till läsningen: Runföljden 1—13 står på den korsmärkta sidan, 14—28 på vänstra sidan. På högra sidan finnes endast ornamentik. Av runan 1 synes endast ett kort stycke av huvudstavens nedre del. 7 i är ej stunget. 13 u har förlorat övre delen. Av runorna 14—16 återstå endast huvudstavnarnas nedre delar. Skiljetecknet efter runan 16 är svagt; det står i kanten av en flagring. 17 a har, liksom 18 u, förlorat toppen. Skiljetecknen efter 19 k och efter 28 r äro svaga.

Ornamentiken på fragmentets högra sida består av en ringlande slinga. En liknande ornamentik finnes, av ett träsnitt i Peringskiölds Monumenta 3 att döma, på det försvunna fragment, som i

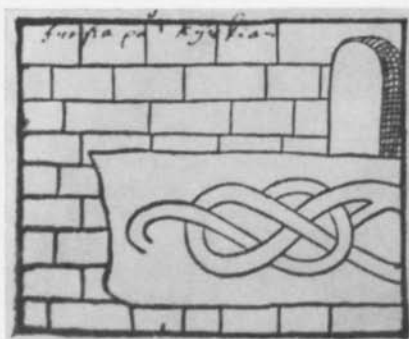

Fig. 12. Runstensfragment i Fresta kyrkmur enligt Peringskiölds Monumenta. — Fragment of a rune-stone in the Fresta church wall, according to »Peringskiöld Monumenta».

Upplands runinskrifter har nummer 264. Enligt Peringskiöld fanns fragmentet »på Kyrkian»; se fig. 12. Detta fragment har icke varit känt sedan 1600-talet. Uppenbarligen är det år 1944 funna fragmentet identiskt med det av Peringskiöld återgivna. Fragmentet har sålunda legat i Fresta kyrkas mur med den ornerade sidan utåt, medan de två andra sidorna ha legat dolda. Om ristningarna på dessa sidor har man sålunda hittills icke haft någon vetskap.

Mansnamnet *Fasti*, som är ett kortnamn till sammansatta namn på *Fast-* och *-fastr*, är hittills belagt i ett tiotal uppländska runinskrifter, i tre sörmländska och två östgötska. Det har tydligen under vikingatiden varit jämförelsevis vanligt i vårt land.

Då Fresta kyrka rappades om år 1957, kommo två hittills okända runstensfragment i dagen i kyrkans på runstenar rika murar. På det ena finnas runor, på det andra ha endast några ornamentslinjer bevarats.

Det runristade fragmentet sitter inmurat utvändigt i kyrkans södra mur, något Ö om murens mittpunkt, 160 cm V om det andra fönstret från öster räknat. Fragmentets underkant befinner sig 175 cm ovan marken. Fig. 13.

Röd granit. Mått 33 × 19 cm.

Inskrift:

... lit · at · faþ ...

»... lät efter fader ...»

Fig. 13—14. Nyfunna runstensfragment i Fresta södra och östra kyrkomur. Foto M. Bratt 1959. — Newly found rune-stone fragments in the southern and eastern walls of Fresta Church.

Till läsningen: 2 i är ej stunget. a- och t-runorna ha dubbelsidiga bistavar. I 8 þ är huvudstaven helt bevarad, medan bistaven till allra största delen har gått förlorad i fragmentets kant. Endast ett mycket kort stycke av dess nedre del är ännu i behåll.

Det andra nyfunna fragmentet sitter inmurat i östra muren, 290 cm från kyrkans nordöstra hörn, 140 cm ovan marken. Fig. 14.

Finkornig röd granit. Ytan är jämn. Mått 33 × 30 cm. De på fragmentet bevarade ornamentslinjerna utgöra sannolikt delar av ett ormhuvud. Linjerna äro skickligt huggna.

Genom de senaste fynden känna vi nu från Fresta kyrka icke färre än 15 runstenar och fragment.

Dalby kyrka, Uppland

Vid restaurering av Dalby kyrka påträffades hösten 1958 ett hittills okänt fragment av en runsten. Det sitter inmurat i kyrkans södra mur, med nedre kanten 4 m över markytan, ovanför och något till höger om en vid restaureringen frilagd portal, 13 m V om kyrkans sydöstra hörn.

Mörkgrå, finkornig granit. Mått 95 × 48 cm. Ristningen är tydlig och linjerna jämnt och vackert huggna. Utan tvivel har ristaren varit synnerligen framstående. Fragmentet, vars mittparti prydes av ett kors, utgör otvivelaktigt runstensens övre vänstra del. Se fig. 15.

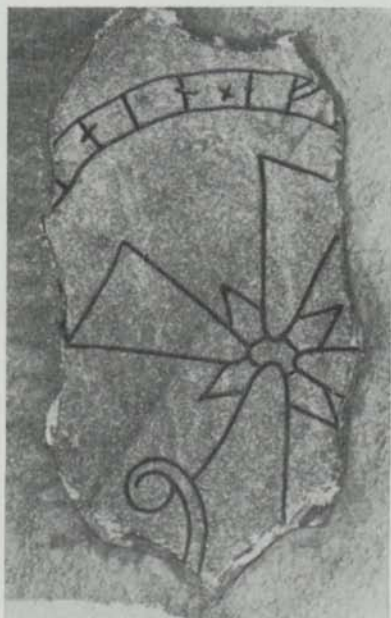

Fig. 15 Runstensfragment i Dalby kyrka. Foto M. Bratt 1958. — Rune-stone fragment in Dalby Church.

Inskrift:

...-ain × ef-...

»... stenen efter ...»

Till läsningen: Av runan 1, som säkerligen har varit **t**, återstår huvudstavens nedre hälft. 2 **a** och 4 **n** ha dubbelsidiga bistavar. Skiljetecknet efter 4 **n** består av ett kryss. 5 **e** är stunget med en jämförelsevis bred punkt. Av runan 7, som säkerligen har varit **t**, återstår endast ett kort stycke av huvudstavens nedersta del.

I Dalby kyrka finnes en vacker runsten inmurad i sakristians yttre vägg (U 840). Dessutom ha Bureus och Cohl iakttagit två runstensfragment i kyrkmuren, vilka sedan ha förkommit (U 841). Det nu påträffade fragmentet är emellertid icke identiskt med något av dessa på 1600-talet kända fragment utan helt okänt. Däremot är det icke uteslutet, att alla tre fragmenten kunna ha

Fig. 16. Runstensfragment, funnet vid Ekerö prästgård. — Rune-stone fragment found at Ekerö Rectory.

tillhört en och samma runsten. De försvunna fragmenten bära enligt Bureus och Cohl följande inskrift:

... t × raisa × s ... | ... -r sin

Det förefaller under sådana omständigheter sannolikt, att det nu funna stycket har utgjort en direkt fortsättning på det fragment, som bär runföljden 1—7:

... t × raisa × s[t]ain × ef[t] ... -r sin

»... lät resa stenen efter ... sin fader(?)»

Huggningsteknik, runformer och skiljetecken på det enda numera bevarade fragmentet av den säkerligen en gång mycket vackra runstenen äro av samma slag som på den närbelägna U 844 Viggby bro, Dalby sn. Det förefaller rätt sannolikt, att stenarna ha huggits av samme framstående mästare.

Ekerö prästgård, Uppland

Vid Ekerö prästgård ha tre runstensfragment påträffats. De lågo 8 m N om prästgårdens norra gavel, ett par decimeter under nuvarande marknivå. På den plats, där fragmenten funnos, har Toroslunda gamla gård legat; det förefaller troligt, att runstensbitarna ha varit inlagda i grunden.

De tre delarna, som visade sig ha fullständig passning, ihopsattes. De förvaras i prästgården. Fig. 16.

Grå, finkornig granit. Ristningsytans mått 50 × 25 cm; stenens

Fig. 17. Österlisafragmentet. Foto förf. —
The Österlisa Fragment.

tjocklek är 29 cm. Av inskriften återstå sju runor; av dessa äro endast två oskadade: ... **tain þin** ... ('denna sten'). Det nyfunna fragmentet utgör ett stycke av en okänd runsten från 1000-talet.

Österlisa, Länna socken, Uppland

Vid Österlisa n:r 1 i Länna socken påträffade lantbrukaren Ragnar Eriksson hösten 1956 en skadad runsten. Stenen kom i dagen under plöjning. Fyndplatsen ligger 50 m N om Lännsjöns strandlinje. På denna plats låg den gamla byn.

Vid underrättelsen om fyndet trodde jag, att ytterligare en del av den tidigare kända, defekta runstenen U 525 hade hittats. Delar av denna sten hade nämligen sedan år 1942 vid tre olika tillfällen påträffats vid Österlisa. En undersökning visade emellertid, att så icke var fallet. Den nyfunna stenen utgör en del av en hittills okänd runsten. Vid Österlisa ha alltså en gång stått två runstenar. Dessa ha tydligen blivit sönderslagna för att användas

som byggnadsstenar i byn. Att så har varit fallet också med den senast upptäckta runstenen framgår av att ristningsytan delvis var täckt av gammalt bruk. På den plats, där stenen kom i dagen, har tidigare en stuga stått. Denna gamla stuga fanns ännu kvar, då jag besökte platsen år 1943.

Rödaktig granit. Höjd 90 cm, bredd 70 cm, största tjocklek 27 cm. Det bevarade stycket utgör runstensens övre vänstra del.

Inskrift:

... - - - u rita stin ...

»... läto uppresa stenen ...»

Till läsningen: Av runorna 1—3 återstå nu endast huvudstavarnas nedre delar. Skiljetecken saknas efter 4 u. 6 i är ej stunget. 8 a har bistav endast till vänster om huvudstaven. Mellan 8 a och 9 s finnas några grunda och ojämna fördjupningar, vilka säkerligen äro naturliga. Av 10 t återstår huvudstaven; bistavarna, särskilt den vänstra, äro synnerligen svaga. 11 i är ej stunget. 12 n, som står i fragmentets högra kant, har enstavig bistav; omedelbart efter runan är ristningsytan bortslagen.

Av stort intresse äro de bevarade delarna av den nyfunna runstensens ornamentik. Upptill på ristningsytan står ett fyrfotadjur, som med sin böjda hals stöder runbandet. Tyvärr är djurets bakdel bortslagen. En liten orm slingrar sig upp mot hästen och stöter nosen mot hästens huvud. Stjärten av en liknande orm finnes på fragmentets högra del. Det är mycket beklagligt, att denna vackra sten har slagits sönder och i så hög grad fördärvats.

Att förlusten är svår framstår ännu klarare vid ett närmare studium av ristningen. Trots att så litet återstår av inskrift och ornamentik kan man med stor säkerhet fastslå, att stenen har ristats av den berömde runmästaren Åsmund Kåresson. Huggningstekniken, runformerna, bristen på ordskillnadstecken, uttryckssättet (*litu rita*) och ornamentiken tala sitt tydliga språk. Man vågar kanske hoppas, att ytterligare något stycke av den vackra stenen skall komma i dagen vid fortsatta arbeten på Österlissas gamla gårdstomter.

Lövhamen, Österhaninge socken, Södermanland

Hösten 1957 iakttog meteorologen Harry Runqvist, Österhaninge, spår av ristning på en sten, som låg på hemmanet Lövha-

Fig. 18. Runstenen vid Lövågen. Foto förf. — The rune-stone at Lövågen.

gens mark. Stenen hade kommit i dagen redan föregående höst, då en arrendator grävde ett dike, men på den jordiga stenen hade man då icke kunnat se någon ristning. Kraftiga regnskuror spolade så småningom den uppåtvända ristningsytan ren.

Fyndplatsen ligger 1,2 km väster om Österhaninge kyrka (fågelvägen), 125 m SSV om landsvägsbron över Kalvsviksån, som här över låglänta marker i sydöstlig riktning rinner ned mot Blistafjärden. Stenen låg 10 m SÖ om vägen Kalvsvik—Snöröm, och fyndplatsen gör det troligt, att runstenen en gång har varit en »brosten». I så fall har vägen under 1000-talet här haft en annan sträckning än nu. Man torde ha tagit sig över Kalvsviksån på ett något hundratal meter längre åt sydöst beläget ställe.

Stenen lagades och restes i slutningen NV om Lövhagens man-
gårdsbyggnad, 5 m SÖ om landsvägen; ristningsytan vetter åt NV,
åt landsvägen. Fig. 18.

Grå gnejsgranit med inslag av hård kvarts. Runstenens hela
höjd är 233 cm, höjd över marken 200 cm, största bredd 98 cm,
tjocklek 53 cm. Ristningsytan är svårt skadad, starkt vittrad och
ojämn; inskriften är synnerligen svåräst, flerstädes helt fördär-
vad genom flagring. Ornamentiken är numera på många ställen
utplånad. Mitt på stenen har möjligen en gång funnits ett kors.
Ur ristningsytan falla stenflisor även vid lätt beröring. Detta beror
utan tvivel på att stenen under lång tid har utsatts för jordsyror.
Inskriften kommer, om inga skyddsmedel användas, att snart
vara så gott som oläslig.

Inskrift:

• a - þkuþr • auk • arkir • li - u • raisa ... a ... ai ... - ...
5 10 15 20 25
- - - t • b ... þu - - in
30 35

»Ödgunn(?) och Arngård läto resa (denna) sten efter ..., sin
broder.»

Till läsningen: Inskriften börjar vid vänstra ormhuvudet med en rund
punkt. Runan 1 har sannolikt varit a; bistaven är svag. I runan 2 är hu-
vudstaven säker. Till höger om denna finnes en djup urgröpning i vilkens
nedre kant spår av en bistav finnas. Runan kan ha varit u eller r. Avståndet
mellan runan 2 och runan 3 (þ) är 11 cm. Det stora avståndet kan förklaras
av att en nu försvunnen ornamentsdetalj här har gått in i slingan. 3 þ är
jämförelsevis säkert. Runföljden 4—10 är tydlig. 11 a har förlorat toppen
i en kantskada. 13 k har förlorat huvudstavens övre hälft och bistavens
nedre del. 14 i är ej stunget, ej heller 17 i. Av runan 18 återstår endast ett
stycke av huvudstavens topp; inga spår av bistavarna. Skiljetecknet efter
19 u är djupt och tydligt. Av 20 r återstår endast nedre delarna av huvud-
staven och bistaven. 21 a står på ett ojämnt ställe; huvudstaven är därför
krokig. 22 i har förlorat toppen. 24 a är skadat på mitten genom en djup
urgröpning. Av bistaven finnas endast svaga spår. Efter 24 a är ristningsytan
bortslagen på ett 22 cm långt stycke; det har funnits plats för tre runor
på det skadade stället. Efter skadan står 25 a, som har förlorat huvud-
stavens övre hälft samt vänstra bistaven. Avståndet mellan 25 a och 26 a
är 16 cm; plats för två runor. 27 i är delvis mycket grunt. Mellan 27 i och
runan 30 är ristningen så gott som fullständigt utplånad genom vittring.
På detta 28 cm långa stycke av runslingan finnas endast obetydliga rester
av två huvudstavar. Runan 30 har möjligen varit u, med bistavens övre del

helt bortflagrad. Av runan 31 återstår ett stycke av huvudstavens mitt. 32 **t** är tydligt liksom följande skiljetecken. 33 **b** har förlorat toppen. Avståndet mellan 33 **b** och 34 **þ** är 18 cm; plats för två runor. I 35 **u** har bistavens nedre del gått förlorad. Av runan 36 återstår endast ett osäkert spår av huvudstaven och av 37 (**s**) endast övre leden. 38 **i** är grunt. 39 **n** är jämförelsevis tydligt.

Det förefaller alltså som om den nyfunna stenen skulle vara rest av två kvinnor. Det första namnet har möjligen varit *Auðguðr*, *Auðgunn*. Ett sådant namn är såvitt jag vet hittills icke belagt. Namnets båda leder äro emellertid välkända i personnamn från vikingatiden. Det bör emellertid understrykas, att belägget på grund av ristningens dåliga tillstånd ej är säkert. — Även det andra kvinnonamnet, *Arngærðr*, har varit ovanligt. Det förekommer emellertid på Långarnö-stenen (U 735), skrivet **arker**, och är väl styrkt i västnordiska källor. — Vad den döde brodern har hetat kan numera ej fastställas. Av runspåren att döma har han kanske burit det vanliga namnet Anund.

Västerljungs kyrka, Södermanland

Ett mycket märkligt runstensfynd gjordes under senhösten 1959 i Västerljungs kyrka. Stenen, som låg i torngrunden, i dess sydvästra hörn, uttogs ur muren den 20—21 oktober, varefter den genom Riksantikvarieämbetets försorg (R. Wibeck och B. Lundvall) lagades och restes på kyrkogården, 5 m S om långhuset, 12 m ÖSÖ om fyndplatsen. Genom murtrycket hade den långa och smala stenen brustit i fem delar. Om fyndomständigheterna se mina rapporter till Riksantikvarien av den 16/10 och 31/10 1959 (ATA).

Den ståtliga stenen är ristad på tre sidor. På framsidan finnes en vacker runslinga; högra smalsidan och baksidan äro rikt ornerade men sakna runinskrift.

Stenarten är mörk granatgnejs. Stenens hela höjd är 342 cm, höjd över marken 295 cm. Framsidans största bredd (nedtill) är 70 cm. Linjerna på den runristade sidan äro jämnt och vackert huggna. Ristningsytan är här jämförelsevis slät, föga vittrad. Däremot äro tyvärr stenens andra sidor hårt vittrade och skrovliga; ornamentiken är delvis ohjälpligt skadad genom flagring.

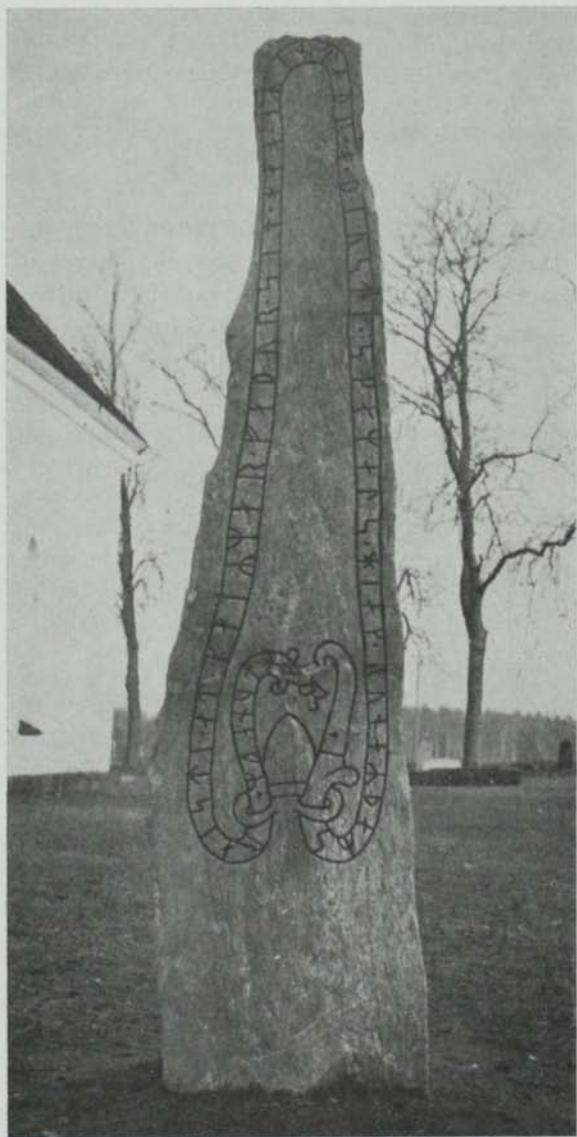

Fig. 19 a. Framsidan av den i Västerljungs kyrka påträffade runstenen. Foto förf. — Front of the runic monument found in the church of Västerljung.

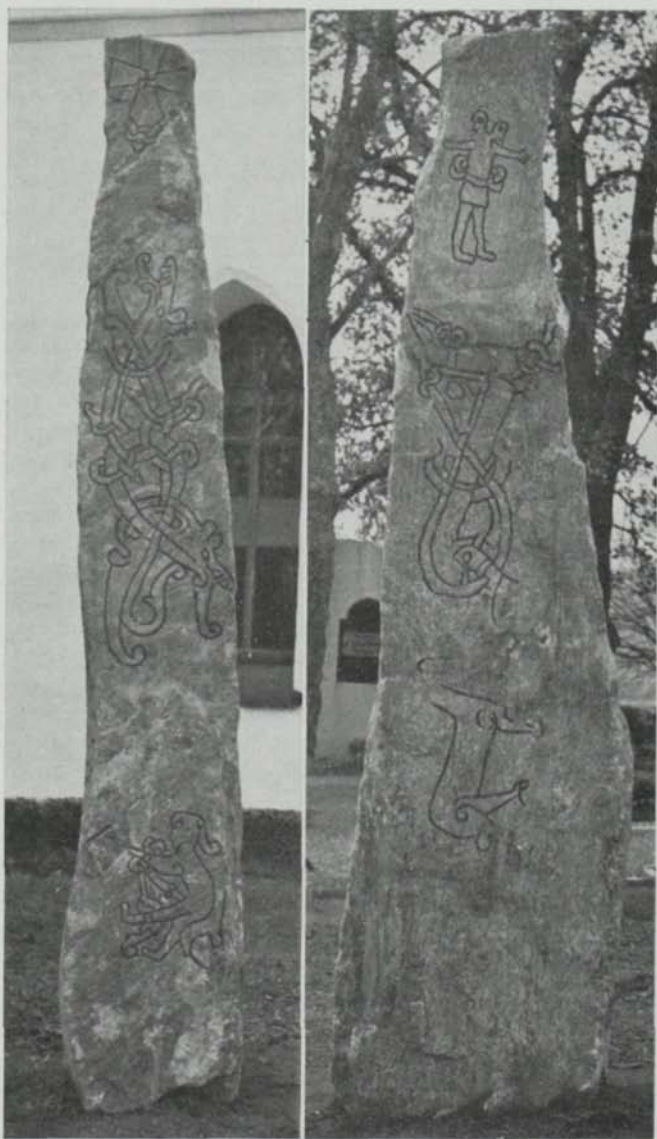

Fig. 19 b och c. Högra smalsidan och baksidan av runstenen vid Västerljungs kyrka. Foto förf. — Right-hand narrow side and back of the rune-stone at the church of Västerljung.

The cause of the damaging of the stone is, according to the writer's view, the assumption that in the 12th century it was used as an altar-slab in the church. For this purpose the rune-stone was modified, and two square depressions right in the middle of the inscribed surface were dug. In these depressions relics had been kept. The stone is pictured in fig. 1. Simultaneously there was found in Ö. Eneby Church a stone with rune-stone ornamentation carved in relief; see fig. 2.

In Söderköping, Östergötland, during excavations in the grounds of the old Franciscan Monastery, among other things fragments of seven rune-stones were discovered; figs. 3-8.

A number of runic finds (seven) from the extraordinarily rune-stone-rich Uppland, are dealt with. The finds, which in the majority of cases consist of fragments, were made at the Sollentuna Church, Fresta Church, Dalby Church, Ekerö Rectory and at Österlisa in Länna parish; figs. 9-17.

In conclusion the writer reports on two runic monuments which were discovered in Södermanland. One was found in 1957 at Lövhagen in Österhaninge parish, the other in the late autumn of this year (1959) in the church of Västerljung.

The inscription of the Lövhagen Stone is seriously damaged through weathering. Its reading, which is difficult to decipher, is: "Ödgunn(?) and Arngård caused this stone to be set up in memory of . . . , their brother".

In October, 1959, the writer discovered, by hewing a hole in the tower wall of the church of Västerljung, that an ornamented stone lying in the wall bore runes on its inner side. After the rune-stone had been broken loose from the wall, where it had lain hidden since the tower was built in the 15th century, he could ascertain that it was carved on *three sides*. The carvings are of great interest, and not least for their figure representations. The stone can be dated to the first half of the eleventh century. The runic inscription reads: "Hunnäv reste efter Germar, sin fader. Han är ändad i Tjust. Skamhals högg dessa runor", which in English would be: "Hunnäv set up in memory of Germar, his father. He ended his days in Tjust. Skamhals cut these runes." The writer expects, on another occasion to present a more detailed description of the inscription, unique from certain viewpoints.

RÄTTELSE OCH TILLÄGG

I »Rapport om östgötska och småländska runfynd», Fornvännen 1959, s. 111, rad 9-10, lämnar jag en oriktig uppgift. Namnleden *-fuss* är visserligen sällsynt men ingalunda okänd på östnordiskt område. Namnet *Sigfuss* förekommer säkert belagt på två svenska runstenar (Ög 219 och U 655) och *Gunnfuss* på ÖI 46. Dessutom finnas i gutniskan flera belägg på namnleden *-fos*. Se vidare R. Otterbjörks uppsats »Hemfosa» i Ortnamnssällskapets i Uppsala Årsskrift 1955, s. 44.